

»Mladi za napredek Maribora 2018«

35. srečanje

**VERZI SMRTI V ŠOLSKI KNJIŽNICI –
PAVČKOVA POEZIJA O SMRTI**

Književnost

Raziskovalna naloga

Avtor: MARIN KLADOŠEK, DOROTEA TOMASOVIĆ, LINA KMETEC

Mentor: BARBARA ŠKRBIĆ

Šola: OŠ BORCEV ZA SEVERNO MEJO MARIBOR

Maribor, 2018

»Mladi za napredek Maribora 2018«

35. srečanje

**VERZI SMRTI V ŠOLSKI KNJIŽNICI –
PAVČKOVA POEZIJA O SMRTI**

Književnost

Raziskovalna naloga

Maribor, 2018

KAZALO VSEBINE

POVZETEK.....	2
1 UVOD	3
1.1 Predstavitev raziskovalnega problema	3
1.2 Predstavitev namena in ciljev	3
1.3 Predstavitev hipotez	4
1.4 Metodologija	4
1.5 Predvideno novo spoznanje.....	5
1.6 Družbena odgovornost	5
2 ŽIVLJENJE IN DELO TONETA PAVČKA	6
3 PREDSTAVITEV PAVČKOVIH PESMI O SMRTI.....	8
3.1 Tone Pavček o smrti.....	14
4 SONET O SMRTI – AVTORSKI SONET Z RAZLAGO	15
5 PREDSTAVITEV REZULTATOV ANKETE.....	16
6 RAZPRAVA	21
7 SKLEP.....	22
8 PREGLED LITERATURE	23
8.1 Uporabljena literatura.....	23
8.2 Spletni viri	23
8.3 Uporabljena, a ne citirana literatura	24

POVZETEK

Smrt je del življenja – tako kot rojstvo. V vsaki kulturi se drugače pripravljamo nanjo. Evropska je do smrti izrazito boječa in jo zavija v črnino, nekatera tradicionalna verovanja pa smrt slavijo v belem ob spremstvu zabave.

V svoji raziskovalni nalogi se s smrtjo spogledujemo skozi poezijo. Predstavimo in primerjamo različne Pavčkove pesmi, ki opevajo smrt, in povzamemo pesnikov splošen odnos do nje. Ugotavljamo, kateri življenjski dogodki so sooblikovali njegov pogled na konec življenja. Lastni odnos do življenja in smrti predstavimo v avtorskem sonetu. Spoznanja iz raziskovalne naloge strnemo z ugotovitvami iz anketnega vprašalnika, na katerega so odgovarjali ljudje iz našega okolja.

Predvideno novo spoznanje raziskovalne naloge se nanaša na sintezo odnosa Pavčkove poezije do smrti, prikaz morebitnega nasprotja v njegovem pogledu na smrt in dosež pesmi pri pomoči žalujočim.

1 UVOD

1.1 Predstavitev raziskovalnega problema

Neradi si priznamo, da je smrt neizogibni del življenja. Moderne družbe slavijo večno mladost in se pretvarjajo, da smrt ne bo nikoli prišla. Številni napredki medicine ljudem sicer podaljšujejo življenja, a v resnici vsak pleše svoj Mrtvaški ples¹.

Morda se zdi neobičajno, da o smrti razmišljamo že osnovnošolci, toda tudi sami se občasno srečujemo z njo, kar nam daje misliti. Lani smo nenadno izgubili učitelja, učenec naše šole je izgubil brata, učenka očeta, nekateri prijatelji so že izgubili babico ali dedka. Ob branju različnih besedil in pesmi pa se s smrtjo srečujemo tudi pri pouku slovenščine.

Predvsem poezija nudi prostor, v katerem se lahko avtor in bralec soočita s svojimi čustvi do minljivosti in konca življenja. Tudi sami rad beremo, poezija nam je blizu, zato smo se odločili, da v svoji raziskovalni nalogi združimo obe temi.

1.2 Predstavitev namena in ciljev

Prvoten namen naše raziskovalne naloge je bilo odkrivanje različnih pesmi, ki govorijo o smrti, in njihova primerjava po različnih kriterijih. A ker se je s tem naš nabor pesmi zelo razširil in presegel meje raziskovalne naloge, smo se odločili raziskovalno področje omejiti predvsem na dela Toneta Pavčka. Gre za pesnika, čigar dela deklamiramo na veselih prireditvah in družabnih dogodkih, saj velja njegova poezija za vedro in optimistično. Toliko bolj smo bili presenečeni, ko smo v njegovem repertoarju našli na številne pesmi, ki govorijo o smrti. Zanimalo nas je, ali lahko ugotovimo, zakaj, in kako Pavček pravzaprav gleda na smrt. Nadaljnji namen naše raziskovalne naloge je bil v pesmi predstaviti lasten pogled na smrt in raziskati odnos ljudi iz našega okolja do smrti v poeziji. Zanimalo nas je predvsem, ali lahko poezija prispeva k olajšanju žalovanja ob izgubi bližnjega.

¹ V misli se navezujemo na fresko v Cerkvi svete Trojice v Hrastovljah, ki upodablja *sprevod*, v katerem se proti grobu pomikajo predstavniki vseh slojev družbe in vseh starosti, od papeža, kralja in kraljice preko redovnika in meščana do berača in otroka, vsakič pa v paru s koščeno spremljevalko, ki ne pozna šale in ne jemlje podkupnine in pred katero so vsi ljudje enaki. Neizprosna je in vsem se enako reži v obraz. Vsi stopajo z njo proti istemu cilju, proti grobu. (Povzeto po [https://sl.wikipedia.org/wiki/Mrtva%C5%A1ki_ples_\(Hrastovlje\)](https://sl.wikipedia.org/wiki/Mrtva%C5%A1ki_ples_(Hrastovlje)).)

V raziskovalni nalogi zasledujemo sledeče cilje:

- poiskati vsaj deset Pavčkovih pesmi, ki govorijo o smrti, ter jih vsebinsko analizirati;
- iz Pavčkove poezije izluščiti njegov odnos do smrti;
- skozi sonet izraziti lasten odnos do smrti;
- raziskati, katere pesmi o smrti poznajo ljudje iz našega okolja;
- raziskati mnenje ljudi, ali lahko poezija, ki govori o smrti, pripomore k olajšanju žalovanja ob izgubi bližnjega.

1.3 Predstavitev hipotez

Obsežno temo, kakršna je smrt v poeziji, je v raziskovalni nalogi nemogoče zajeti v celoti, zato smo se omejili le na dela enega avtorja, k temu pa dodali mnenje ljudi iz našega okolja.

V raziskovalni nalogi preverjamo sledeče hipoteze:

- V pesmih Toneta Pavčka pogled na smrt ni docela negativen in pesimističen.
- Večina anketirancev pozna vsaj eno pesem, ki govori o smrti.
- Največ anketirancev meni, da je poezija o smrti lahko v pomoč pri žalovanju za ljubljeno osebo.
- Med razlogi, zakaj je poezija o smrti lahko v pomoč pri žalovanju, anketiranci najpogosteje navajajo tolažbo, ki jo nudi poezija.
- Med razlogi, zakaj poezija o smrti ne more biti v pomoč pri žalovanju, anketiranci najpogosteje navajajo, da žalujoči med žalovanjem ne posegajo po branju.

1.4 Metodologija

Po obsežnejšem pregledu literature smo se sicer odločili, da se osredotočimo na dela Toneta Pavčka, a nekatera pomembna spoznanja raziskovalne naloge črpamo tudi od drugih avtorjev. Z uporabo primerjalne metode iščemo podobnosti in razlike med posameznimi Pavčkovimi pesmimi o smrti, čemur sledi predstavitev lastnega soneta o smrti. Na to navežemo prikaz rezultatov spletne ankete, ki jo je med 15. 9. in 31. 12. 2017 izpolnilo 115 ljudi iz našega okolja.

1.5 Predvideno novo spoznanje

Predvideno novo spoznanje naše raziskovalne naloge se nanaša na odnos Pavčkove poezije do smrti. Ugotavljamo namreč, da so nekateri pesniki že na življenje gledali kot na agonijo pred smrtjo, smrt pa jim pomeni neizbežen konec. Spet drugi s strahom zrejo na smrt, ki je zanje prav tako negativna in dokončna. Sprašujemo se, ali je na smrt skozi oči pesnika mogoče pogledati tudi bolj pragmatično, uporabno. Želimo najti pesem, ki na smrt gleda drugače – morda kot na odrešitev ali (zaradi upanja v posmrtno življenje) vsaj kot na nov začetek. Menimo, da bi pri Pavčku morda lahko našli odgovor.

Hkrati želimo spoznati pogled ljudi iz našega okolja na poezijo, ki govori o smrti. Zanima nas njihovo mnenje, če in kako lahko olajša žalovanje ob izgubi bližnjega. Ob branju različne poezije o smrti nam je blizu prepričanje, da je branje takšne poezije lahko zdravilno tako za bralca kot za avtorja samega.

1.6 Družbena odgovornost

Smrt je za veliko ljudi zelo občutljiva tema, zato se je lotevamo s spoštovanjem do vseh, ki so doživeli izgubo dragih ljudi. Pri pisanju raziskovalne naloge upoštevamo načela etičnosti in ne sodimo o mnenju anketirancev, temveč ga le povzemamo.

Menimo, da je odgovorna družba lahko le družba odgovornih posameznikov, zato že v uvodnem poglavju apeliramo na bralce naše raziskovalne naloge, naj se do tako čustveno nabite teme, kot je smrt, opredelijo z veliko mero sočutja.

K družbeni odgovornosti želimo prispevati tudi s ponujenim naborom poezije o smrti, ki lahko svojo uporabno vrednost najde pri učiteljih in vseh drugih, ki jih tematika zanima, nenazadnje tudi kot pomoč žalujočim. Bralce svoje naloge pa želimo navdušiti tudi za branje poezije na splošno. Pesništvo je pogosto po krivem zasenčeno s pripovedništvom, pri tem pa je bogastvo, ki ga pesmi dejansko nosijo v sebi, pogosto pozabljeno. Tudi zato dajemo svoj kulturni pečat z avtorskim sonetom o smrti.

Nenazadnje pa svoj prispevek k spodbujanju družbene odgovornosti vidimo tudi v razmišljanju o tabu temi, kot je smrt. Zavedanje lastne minljivosti lahko na številnih področjih vodi do odgovornejšega odnosa do sebe in sveta (zdravje, ekologija, odnosi, zabava, vrednote ...).

2 ŽIVLJENJE IN DELO TONETA PAVČKA²

Tone Pavček je bil slovenski pesnik, urednik, prevajalec in esejist. Rodil se je 29. 9. 1928 v Šentjuriju pri Novem mestu. Rojen je bil kot dvojček, vendar je drugi dan po porodu umrl njegov brat. Pavčkova družina je zaradi takratnega preživljanja in dela živela ločeno. Njegova mati je bila dninarka pri bogatejših kmetih, medtem ko je oče živel v Ljubljani. V mladosti je živel na Dolenjskem, nato je odšel v Ljubljano.

Pavček je svojo prvo šolo obiskoval v starem gasilskem domu v Mirni Peči. Čeprav šole ni maral, je imel rad, ko je moral iti v šolo skozi naravo. Ko je bil star deset let, ga niso sprejeli v tamkajšnjo gimnazijo, saj je bilo njegovo obnašanje nesprejemljivo. Leta 1954 je končal pravo, šele takrat je ugotovil, da to ni poklic zanj. Tako se je posvetil novinarskemu, uredniškemu in kulturnemu delu. Kot novinar je delo opravljal pri Ljubljanskem dnevniku in Ljudski pravici, nato pa je svojo novinarsko pot nadaljeval leta 1972 kot novinar in urednik na takratni RTV Ljubljana. Vmes je bil ravnatelj Mladinskega gledališča v Ljubljani ter glavni urednik Cankarjeve založbe. V letih 1979-1983 je bil dva mandata predsednik Društva slovenskih pisateljev, kasneje poslanec slovenske skupščine ter imel vlogo bralca na Kongresnem trgu v Ljubljani leta 1989, kjer je prebral Majniško deklaracijo. Zaradi Pavčkove dobrosrčnosti do mladih ga je Unicef imenoval za enega od svojih ambasadorjev in je v ta namen obiskal v vojni prizadeto Sarajevo.

"Tone Pavček je zelo plodovit in vsestranski ustvarjalec, najbolj prepoznaven po pesnjenju, prevajanju in esejistiki." (Pavček, 2007, str. 12) Ustvarjal je za otroke in za odrasle. Svojo prvo pesem je napisal pri petnajstih letih, med vojno, ko se je soočil s smrtjo vojaka, vendar je to pesem izgubil. Kasneje je napisal številna dela. Velik del njih je posvetil svojima otrokoma, Saši in Marku Pavčku.

Marko Pavček se je rodil leta 1958, leta 1979 je napravil samomor. Napisal je eno pesniško zbirko z naslovom »Z vsako pesmijo me je manj«, ki je bila izdana posmrtno leta 1981.

² Po Pavček, 2007; Cimerman in Bratož, 2011, <http://www.delo.si/kultura/knjizevni-listi/umrl-je-tone-pavcek.html>; Tone Pavček, <https://www.emka.si/avtorji/tone-pavcek/biografija/694> in Marko Pavček, https://www.goodreads.com/author/show/7255929.Marko_Pav_ek.

Tone Pavček je za svoje delo prejel veliko nagrad in priznanj, med njimi trikrat Levstikovo nagrado za mladinsko poezijo, Večernico za Majnice, Kajuhovo nagrado, Trdinovo nagrado, malo Prešernovo nagrado, veliko Prešernovo nagrado za pesniško zbirko Dediščina, Goranovo plaketo, nagrado Mlado pokolenje ter Zmajevu nagrado.

Njegova najbolj znana dela so:

Esejistika: Čas duše, čas telesa

Mladinska literatura: Sončece v žepu, Juri Muri v Afriki, Domače živali, Deček gre za soncem, Juri Muri drugič v Afriki, Polž pred nebotičnikom, Mladi trije bratje in zlata ptica ...

Poezija: Vrtiljak, Sonce in sončnice, Upočasnitve, Petdeset let potem (zvočni posnetek), Darovi, Same pesmi o ljubezni, Samo tu lahko živim, Sonet Ivanu Cankarju, Pesmi štirih, Sanje živijo dalje, Ujeti ocean, 1964, Zapisi, Iskanje sveta, Poganske hvalnice, Pesmi, Dediščina, Prave (in neprave) pesmi, Goličava, Temna zarja ...

Tone Pavček je umrl 21. 10. 2011, pokopan je na ljubljanskih Žalah.

Tone Pavček Vir: https://webmail.arnes.si/posta/?_task=mail&_mbox=INBOX

3 PREDSTAVITEV PAVČKOVIH PESMI O SMRTI

GROBAR

(Pavček, 2007, str. 178)

Drugim koplje jame,
sebi je ne bo.
Dan dopusta vzame
in bo šel v nebo.

Večni mizerere
delež je njegov,
s svojih rok ne spere
mrtvih ne grobov.

Prst je metal nanje,
za predah od krst.

Smrt mu je družica,
drug mrliški zvon
in kot del poklica
britof - drugi dom,

pa ga nastanitve
stalne nanj ni strah.
Ve, da jok, molitve,
kakor vse je – prah.

Pesnik nekoliko posmehljivo opisuje delo grobarja, ki ga zaradi narave dela smrt spremlja na vsakem koraku. Ker dela v okolju, kjer je smrt njegova edina družica in v njem vzbuja samo žalost, slednjo utaplja v alkoholu. Pokopališče je njegov drugi dom in žalovanje je zanj postalo že vsakodnevna rutina. Pesnik namigne na nesmiselnost oklepanja joka in molitev kot enega izmed spoznanj, ki jih je grobar pridobil pri svojem delu.

KDAJ STE UMRLI?

(Pavček, 2007, str. 205)

Človek umira vse dni
življenja,
še preden se zgodba neha.
Umirajo sanje, želje, hotenja
brez milosti, krivde in greha.

Uvenejo venci beli,
ugasnejo večne ljubezni,
praznota v srce se naseli
in zapustijo ga pesmi.

Potem pa začuda požene
v pušči zelena klica
in naenkrat ni več nobene
smrti, je nova resnica.

Tako stvarnica snuje
svoje večnostne sanje,
z njimi se nič ne končuje,
a vse je nadaljevanje.

Pesnik skozi različna čustva poskuša razložiti smrt človeka, o kateri očitno verjame, da ni konec, temveč nadaljevanje oziroma nov začetek. Začetek pesmi je za Pavčka presenetljivo črnogled, saj prikaže življenje kot proces večnega umiranja – sanj, želja, ljubezni. Toda v nadaljevanju pride do preobrata in pesnik naslika rojstvo novega upanja, ki vzklije iz obupa. Očitno nam sporoča, da celo žalovanje ni brezkončen proces in da si je celo od tako pretresljive izkušnje mogoče opomoči.

SPREMINJANJE

(Pavček, 2007, str. 213)

K tebi hodim kot k beli cerkvi
na hribu
na črno žalost oprt.
Prijazne kače se umikajo k
zidu
in ti mi polagaš brv

v večnost, ki imaš jo za večno
in v svoj prekratki dan.
Stopam in komaj odganjam
senco,
ki je nadte prišla,

da bi videl ustnice mrtve, a
vendar žive,
kako se pregibljejo brez glasu:
tako se morda spreminja
molitev
v pesem ali temota v luč.

A rok si več ne podava.
Moji, dvignjeni k tebi, maliči
krč,
iz ene tvoje raste trava,
na drugo pada dež.

Lirski subjekt opisuje svoj spopad z izgubo bližnje osebe – morda sina. Očitno je, da izjemno, a zaman pogreša osebo, ki jo je izgubil. Kljub temu da je ne bo nazaj, verjame, da bo spomin nanjo ostal za vedno.

Vzdušje v pesmi je zelo temačno in moreče, hkrati pa polno nasprotij (prijazne kače; mrtve, a žive ustnice; temota se spreminja v luč). Bralec svojca, izmaličenega od bolečine, na dan slovesa pospremi na zadnjo pot njegovega ljubega bližnjega.

KONEC

(Pavček, 2007, str. 217)

Vsemu na začetku je mama.
Vsemu na koncu jama.

Vmes so mnogi zakaji in kajji,
vmes so solze in so smehljaji,

vmes so roke in so obrazi,
vmes so zmage in so porazi

in poglavitno: življenja kres
do pekla in nebes.
Od mame do jame življenje
mine.

Vmes so pota in so daljine,
vmes se ptica po nebu spreleta,
vmes so fantje in so dekleta

in med njimi v dvojini vez
in nekaj skrivnostnega vmes.

Tisto skrivnostno, tisto malo
se bo v kom drugem nadaljevalo

kakor veter med listjem brez
malo za šalo in mnogo zares.

Pesnik življenje od začetka do konca opisuje kot preplet nasprotij, svetlobe in teme. Življenje nam slika kot ples raznoterih vprašanj in dogodkov, od katerih je najpomembnejši ta, da živimo. Na neminljivost človeka namigne z dejstvom, da se del posameznika podeduje na naslednje generacije, čeprav je »tisto malo« »skrivnostno«, torej nejasno, zamegljeno in nedoločljivo.

HUDA PTICA

(Pavček, 1998 a, str. 52)

Majhni otroci sedijo na pragu
in gledajo v sinje nebo
ter ugibajo, kdo sedi na oblaku,
ali je ptica ali še kdo.

In se spusti z oblaka ptica
med otroke na hišni prag
in kljukne najmlajšega v lica:
– Pójdiva sonca brat!

In sta zletela gor proti nebu
In potonila v temàn ocean.
Odtlej je eno sonce več na nebu
In eno sonce na zemlji manj.

ANGEL SMRTI

(Pavček, 2012, str. 36)

Angel smrti je strašno ime,
kakor da angel ubija,
a je tolažba zadnjega dne,
ko se začne agonija.

Kot varuh in tolažnik
prihaja v poslednjo moro
in nanj pripravljen bolnik
ga sprejme za rešno oporo.

Ob njem, ob vzglavju stoji
kot v milostnem razodetju
in potihem mu govori
ne o smrti, o pesemvzetju.

Briše mu pot in tegobe,
suhe ustnice vlaži
in ga z obljubo svetlobe
onostranske tolaži.

Kakor vojak onemi
na straži v zadnji minuti,
nem mu zatisne oči
in tih povesi peruti.

Otroci na pragu opazujejo
nebo in ugibajo, kdo jih od
zgoraj opazuje. Ne vedo, da
za njimi opreza smrt, ki
izbira svojo naslednjo žrtev.
V podobi ptice se smrt nato
spusti do njih in enega
izmed otrok odpelje s seboj.
Pesem je nastala kot odziv
na smrt Pavčkovega sina

Angel smrti je tolažnik, ki
umirajoče spremlja na zadnji
poti. Med agonijo umiranja
bolniku stoji ob strani, ga
bodri, pripravlja in mu smrt
slika kot »pesemvzetje«. Pesnik
smrt prikaže kot obljubo svetlobe,
torej ne izključno strašno. Izvemo,
da je angel v trenutku smrti
prisoten in umrlemu izkaže
še zadnjo čast.

ANGEL ZA UMIRAJOČE

(Pavček, 2012, str. 35)

Angel za umirajoče
nad varovancem joče,
preden ga miren pospremi
v hlad ledeni,
preden zgodi se obrat
v nemogoče
in gre edin za večno spat,
a drugi
med umirajoče
drugo dušo iskat.

Angel za umirajoče
pride ob smrtni uri
za svoje prvo in zadnje delo,
ko poljubi
umirajoči razpelo
in zatisne oči,
ker ga slepi
velika svetloba
iz njegovega groba.

Angel za umirajoče
ni vsakemu dan.
Ni vsak kakor Damijan,
ki mu usoda trka na zid,
da je mandeljnov in življenja
sit.

OZELENELI MRTVI

(Pavček, 2015, str. 49)

Prihajajo s pokopališč na hribih,
ki niso se umirili v žari, v krsti,
ki za svoj konec nočejo alibi.
Gredo počasi v strašno dolgi
vrsti
z venci, ozelenelimi na vratu,
in ne z vrvjo, poslednjo
tolažnico,
ne v raševini, v prazničnem
ornatu
gredo v procesiji na veselico

živih po nepozabljeni deželi.
Križ bolečin zbledel jim je
na čelih,
obdano z živim mesom je
okostje
In duša diha. Zdaj so dobri
gostje
Dolenjske svoje in njenega
zelenja.
Tako začenjajo nov krog
življenja.

Angel za umirajoče v večni spanec pospremi varovanca ob njegovi smrtni uri. Očitno mu nikoli ne zmanjka dela, saj ko pospremi eno, ga takoj že čaka druga umirajoča duša. Smrt je torej vseprisotna. Pavček smrt v tej pesmi prikaže kot nasprotje, in sicer sprva kot »ledeni hlad«, na koncu pa vendarle kot »veliko svetlobo, ki prihaja iz groba«. Angel za umirajoče ni vsakemu na razpolago, ni vsakemu dan. Pesnik najverjetneje uporabi prisposodbo za (Kozmo in) Damijana, krščanska svetnika in zdravnika, ki sta s pomočjo angelov čudežno zdravila.

Pesem je eno izmed zadnjih Pavčkovih del, morda je bila napisana v bolnišnici. Vzdušje je zelo morbidno. Ob branju si hitro naslikamo žive mrtvece, ki se pridružijo zabavi živih. Seveda ne gre dobesedno za obujanje mrtvih, ampak za ohranjanje spomina nanje. V drugem svetu so odrešeni vseh bolečin in trpljenja, spominjamo se jih v stari podobi, ko so bili še živi. Morda Pavček namigne na obstoj posmrtnega življenja. V tem primeru smrti ne razume v celoti negativno.

JAVK IZ BOLNIŠNICE

(Pavček, 2015, str. 131)

Nobene perspektive ni nad
menoj,
ne modre ne zelene,
že nadangel Mihael, patron
moj,
pripravlja pero,
da me odnese v nebo.

Vse za mano je ništrc
nedopisanih knjig grdina –
da sta mi bila Kosovel in
Murn pobratima,
pa bi morda dosegel svoj cilj
in svoje svete ure

PREZGODAJ

(Pavček, 2015, str. 126)

Prezgodaj sem prišel do ravnine
ravnodušja. Pustota. Zastoj.
Zamejenost.
Svet brez miline in brez
bolečine.
Golota. Brezoblična vseenost.
Tu na še neprestopljeni črti je
meja med še in nič več,
med biti ali iti prek Lete v
odprti prostor,
kjer sta obe, luč in tema, odveč.

tako pa je Lorcovo zeleno
obstreljeno
in jaz ubogi gostač
tožim za izgubljenim Novim
mestom
in rodnim Šentjurjem.

Tu telesa dihajo zadržano
in na odhod se pripravljajo
duše,
a čas je za vsakršno rano
ali radost slej ko prej
ravnodušen.

Tu ni več nobene zagate
za propad ali blagodat žitja.
Čisti zven grobe lopate
naznanja obdobje gnitja.

Tudi tukaj gre za eno izmed zadnjih Pavčkovih del, ko se mu je smrt neizbežno približevala. Očitno nima upanja na ozdravitev. Temu primerno je tudi vzdušje pesmi. Pesnik uvidi, da se je o smrti vseskozi motil, ko je poskušal najti tudi njeno dobro stran. V nasprotju s Kosovelom in Murnom, ki na smrt ves čas gledata negativno – in sta v tem smislu bolj realna, Pavček pravo agonijo smrti dojame šele, ko se sam znajde na smrtni postelji.

Pesem opisuje umiranje v bolnišnici, ko vse stvari izgubijo svoj pomen. Vzdušje v pesmi je izrazito temačno in polno brezupa. Pesnik meni, da še ni prišel njegov čas odhoda, njegovo telo pa očitno umira. Pavček smrt primerja s prehodom čez črto v svet brez povratka. Uporabi tudi prisposodbo grške mitološke reke pozabljenja, Lete, kar je mogoče razumeti kot zanikanje obstoja posmrtnega življenja.

GOSTJA

(Pavček, 2015, str. 143)

Smrt je še zmeraj tu.
V zraku. Pod stropom. V hiši.
Vidiš jo. Tipaš. Slišiš.
Smrt je še zmeraj tu.

Kamen od nje ledeni,
kamen na hišnem pragu.
Tu je. In ne odide kmalu.
Z njo smo odslej na ti.

Z nami zgrožena zre
pravkaršnje svoje dejanje.

Rano. Rez. Razdejanje.
In niča, ki bil je vse,

jo je groza, kot nas.
V eno mrlič nas veže
in smrt nam prijazno seže
v roko: Ostanem pri vas.

Angel je stopil na prag
kot senca nezamenljiva
na stražo. Smrt z nami biva
v hiši ko sarkofag.

Vzdušje v pesmi je izjemno turobno. Pesnik se zaveda vseprisotnosti smrti, ki se je za vedno nastanila v njegovi hiši. Postala je del njegovega življenja, zdi se mu celo, da jo že pozna. Iz pesmi izvemo, da je smrt tako grozljiva, da se sama čudi svojim dejanjem. Čeprav prag hiše varuje angel, ima smrt že pripravljeno krsto, ki čaka na naslednjega, ki bo za vedno zaspal.

Več Pavčkovih pesmi o smrti:

- Soneti za sina (I-VIII)
- Zapisi o smrti (I-V)
- Pesem odhajanja
- Osmrtnica
- Pokopljite mrtve
- Kadar kdo umre
- Smrt je samo enkrat
- Ikar
- Črta
- Zaključna
- Dvoje angelov
- Samosmrtniki – darovalci (sklop več pesmi o samomorilcih)
- Jalavost
- ...

3.1 Tone Pavček o smrti

Čeprav ga poznamo kot pesnika luči, se Tone Pavček v svojih pesmih venomer dotika tudi tematike smrti. Poleg predstavljenih pesmi jih je veliko poimensko posvetil posameznim prijateljem in znancem ter jim s tem postavil večni spomenik, še živečim pa tolažbo ob podobnih izkušnjah, ki jih je imel pesnik sam. Nedvomno pa sta Pavčkovo poezijo zaznamovala samomor sina Marka in lastna dolgotrajna bolezen. Oboje je pesnikovo doživljanje smrti spremenilo.

Že zgodnejše Pavčkove pesmi o smrti si ne delajo utvar, da je konec življenja lahko pričakati, toda v njih kljub temu zaznamo posamezne drobce optimizma. Tako na več mestih izvemo, da ljudem ob smrtni uri ob strani stojijo angeli in jih tolažijo, pesnik pa v svojih delih morda celo namiguje na obstoj posmrtnega življenja. S posameznimi prisposodobami (svetloba iz groba, nova resnica, večnostne sanje ...) smrt poskuša predstaviti mirno in spokojno, in sicer kot *»prijazno nujo v krogotoku vsega živega, kot zadnje dejanje zemlje; ta na koncu sprejme vase vse, ki jih je preživljala, oni pa so jo ljubili in obdelovali.«* (Kmecl, 2014, str. 349 v Pavček, 2014)

Toda Pavčkovemu optimizmu sledi poezija, *»izpovedana v znamenju največje življenjske katastrofe, v mnogočem kot prelom za vso dotedanjo poetiko – nenadoma se mu je v največji bližini oglasila smrt in surovo udarila po življenjski vedrini, ki je dotlej skoraj vseobsežno gospodarila njegovemu pesniškemu dojemanju in upesnjevanju sveta.«* (Kmecl, 2014, str. 349 v Pavček, 2014) Smrt sina Marka odmeva v vseh nadaljnjih pesnikovih stvaritvah, a sčasoma iz obupa vstane kot spoznanje, da sinova smrt ni njegov konec, temveč da se je le spremenil – *»v val, oblake, odmev, ki se lovi na hudi poti k večnosti; postal je del narave, seme v prastari podobi, ki zraste, kadar umre.«* (Kmecl, 2014, str. 349 v Pavček, 2014) Z drugimi besedami, *»tovrstne Pavčkove pesmi kažejo, kako je ob sinovi smrti počasi, skozi dve desetletji, razvil trden, tuzemski odnos do onostranstva in vanj /.../ sprejel veliko odrešujoče svetlobe.«* (Kolšek, 2008, str. 186 v Pavček, 2008) Pavček v tem duhu razdelek svoje pesniške zbirke Samo tu lahko živim poimenuje *»Iz tvoje smrti živim (pesmi o sinu)«*.

Pesnikovo zvestobo življenju pa končno skali njegovo lastno približevanje smrti, kar je razvidno iz njegovih zadnjih pesmi, napisanih na bolniški postelji. Pavčka se lotevata brezup in občutek, da je vse nesmiselno in prehitro. Vzdušje v njegovih pesmih hitro temni in celo podvomi v pravilnost svojega predhodnega dojemanja smrti. Poleg ljubezni, zemlje, domovine in drugih vodilnih motivov Pavčkovo poezijo bistveno zaznamuje tudi smrt.

4 SONET O SMRTI – AVTORSKI SONET Z RAZLAGO

Tudi sami smo se preizkusili kot pesniki in nastal je sledeči sonet.

Sonet pred koncem življenja

Nihče ne ve, kaj ga na koncu čaka.
Le upanje ohrani, trezno glavo,
užij življenje – delo in zabavo.
Ne boj se žvižga zadnjega ti vlaka.

Življenje naše – pesek skozi prste.
Smrt zvesto nam stoji pred vrati,
želeli bi ji ubežati.
Je kratka pot od hojice do krste.

Strah se zadržuje v meni,
smrt pa izkorišča ta trenutek.
Življenje, ne oveni!

Želim si vedre čarovnije,
dokler mi bije še srce,
naj mi prešerno sonce sije.

V sonetu smo predstavili svoj mladostniški pogled na smrt. Zavedamo se, da čas hitro beži in življenje hitro mine, zato je pomembno vsako dejanje, ki ga storimo. V življenju je pomembno čim več doživeti in čim bolj uživati, da nam pred smrtjo ni žal. Vsi si želimo, da bi čim dlje živeli in izkoristili vsak trenutek življenja. Mladostniki ne razmišljamo veliko o smrti, zato je bil ta sonet pravi izziv za nas.

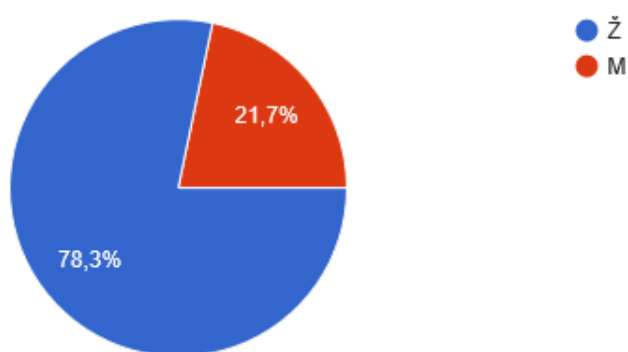
5 PREDSTAVITEV REZULTATOV ANKETE

Vrsta ankete: spletna anketa (razširjanje preko socialnih omrežij in elektronske pošte)

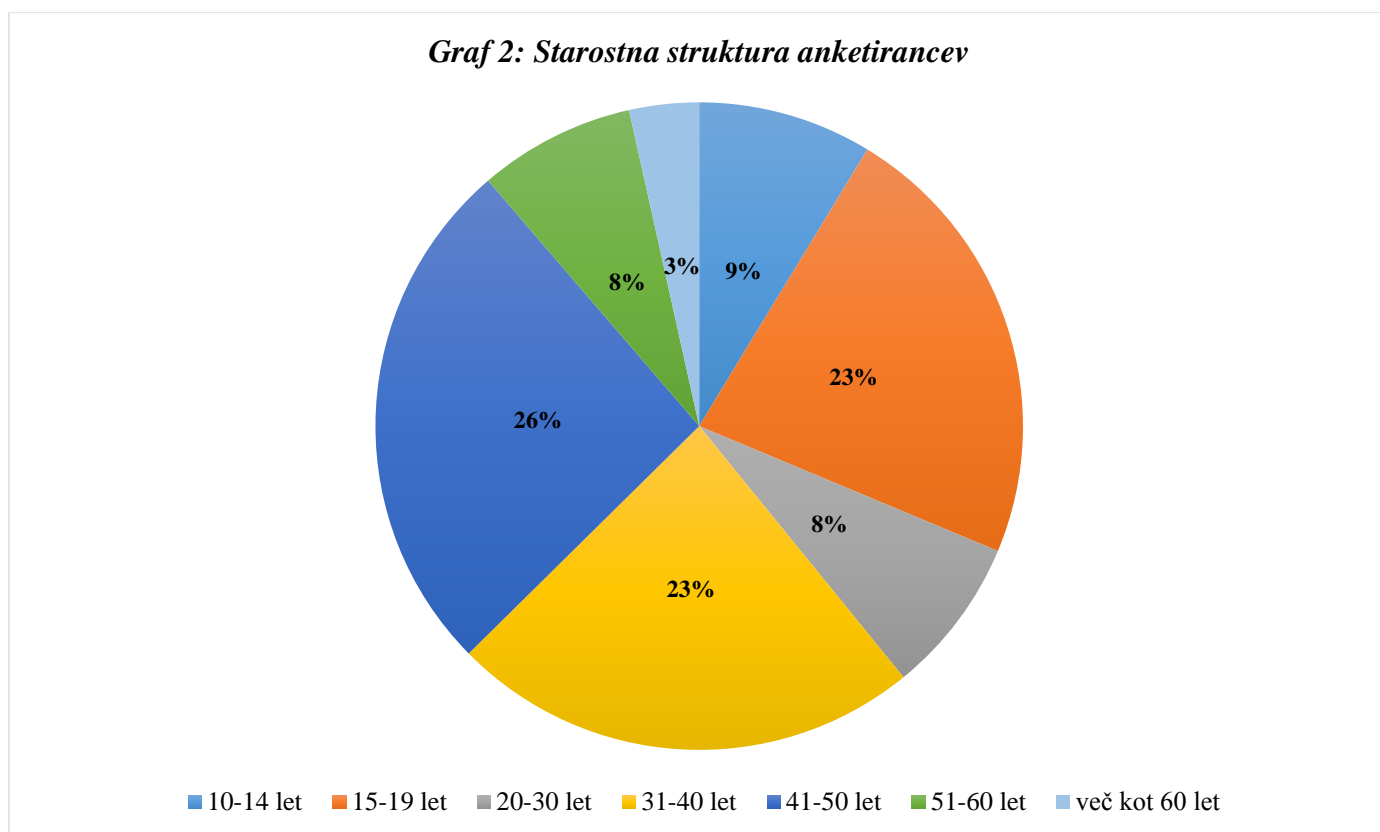
Trajanje: od 15. 9. do 31. 12. 2017

Predstavitev vzorca: 115 anketirancev (90 žensk in 25 moških)

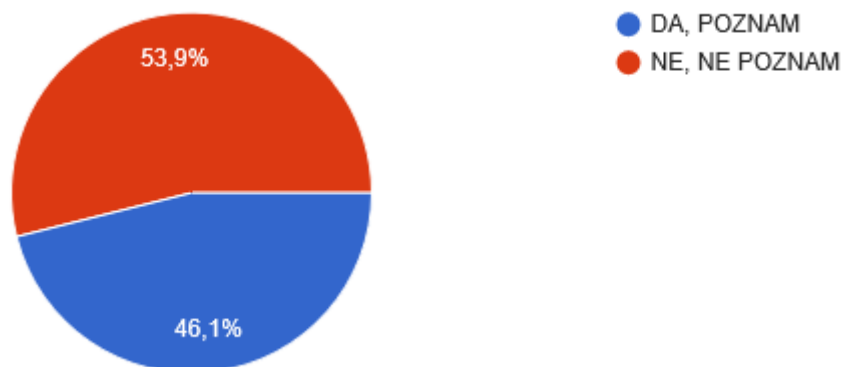
Graf 1: Struktura anketirancev po spolu

Graf 2: Starostna struktura anketirancev

Graf 3: Ali poznate kakšno pesem (poezijo, ne popevke!), ki govori o smrti?

Iz grafa 3 je razvidno, da 53 anketirancev meni, da poznajo kakšno pesem, ki govori o smrti, 62 jih je mnenja, da takšne pesmi ne poznajo. Predvidevamo, da je rezultat delno posledica nepopularnosti poezije. Ljudje morda prav tako raje berejo bolj vesele pesmi. Iz nadaljnjih odgovorov je razvidno, da so posamezni anketiranci kljub opozorilu v vprašanju zamenjevali poezijo in popevke o smrti.

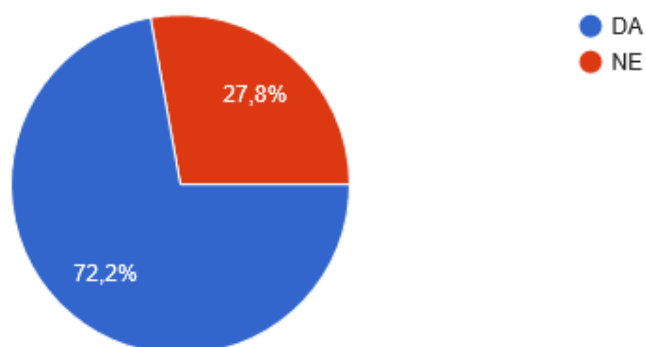
Tabela 1: Katere pesmi o smrti poznate?

Pesem:	Število odgovorov:
Ekstaza smrti (Kosovel)	7
Krst pri Savici	3
Angel smrti	2
Povodni mož (Prešeren)	2
Temni bori	2
Pelin (Makarovič)	1
Ne mine niti dan	1
I'll Be Missing You	1
Črni otok	1
Kostanj posebne sorte	1
Pesem o Ajdi	1
Hitrost razpadanja	1
Kam	1
V spomin	1
Objame naj me večni mir	1
Češnjev cvet	1
Neiztrohnjeno srce	1

Vsak človek zase je svet	1
Materi padlega partizana	1
Pesem o zvezdah	1
K slovesu (Prešeren)	1
O Ani (Pavček)	1
O, Vrba (Prešeren)	1
Človeka nikar	1
Hamlet	1
Božanska komedija	1
Balada (Kosovel)	1
Umiram (Balantič)	1
Eros Tanatos (Alojz Gradnik)	1
Slovo	1
V nebesih sem doma	1
O, saj ni smrti (Kosovel)	1
Južni otok	1
Kaj je to življenje?	1
Slutnja	1
Partizanske pesmi (Matej Bor)	1
Pavčkova zbirka	1
Čaša nesmrtnosti	1
Karel Destovnik Kajuh - Veš mama?	1
Saj ni smrti (Kosovel)	1
Darovanjke (Rabindranath Tagore)	1
Sound of silence	1
Lepa Vida	1
Vsi so venci vejli	1
Odpiranje notranjih vrat	1
Smrt je največja zemeljska iluzija	1
Na koncu tvojih dni	1

Iz tabele 1 je razvidno, da se večina odgovorov pojavlja le enkrat. Tudi največkrat omenjena pesem, ki govori o smrti, Kosovelova Ekstaza smrti, je omenjena le sedemkrat in dejansko govori o smrti Evrope (posledično tudi človeka, a ne o individualni smrti). Posamezniki kljub opozorilu v vprašanju omenjajo popevke (Sound of silence, I'll be missing you ...). Od Pavčkovih pesmi omenjajo njegovo zbirko (ne vemo, katero), Dvakrat je omenjen Angel smrti, enkrat pa Pesmi o Ani, ki jih je Tone Pavček posvetil svoji mami. Posamezna naštetá dela sicer vsebujejo tematiko smrti, a le-ta ni vodilni motiv.

Graf 4: Ali verjamete, da je poezija o smrti lahko v pomoč pri žalovanju ob izgubi ljubljene osebe?

Graf 4 prikazuje, da 83 anketirancev pritrjuje trditvi, da je poezija o smrti lahko v pomoč pri žalovanju ob izgubi ljubljene osebe. 32 se jih s to idejo ne strinja. Sledi predstavitev obojih argumentov.

Tabela 2: Zakaj menite, da je poezija, ki govori o smrti, lahko v pomoč pri žalovanju ob izgubi bližnjega

Odgovori:	Število istih odgovorov:
Poezija o smrti predstavlja tolažbo.	19
Poezija o smrti zbuja sočutje.	10
Poezija o smrti ti da občutek miru in svobode.	8
Poezija pomaga dojeti, da je smrt nekaj naravnega in da se s smrtjo sklene krog življenja.	3
Žalujoči se lahko poistovetijo z junaki pesmi.	2

V tabeli 2 so prikazani argumenti 43 anketirancev, ki menijo, da je poezija, ki govori o smrti, lahko v pomoč pri žalovanju ob izgubi ljubljene osebe. Vprašani so predvsem prepričani, da poezija te vrste nudi tolažbo, razumevanje in mir. V tem smislu je poezija empatična in razumevajoča, hkrati pa opominja na naravni tok življenja, katerega neizbežni del je tudi smrt.

Tabela 3: Zakaj menite, da poezija, ki govori o smrti, ne more biti v pomoč pri žalovanju ob izgubi bližnjega?

Odgovori:	Število istih odgovorov:
Poezija o smrti povečuje žalost in bolečino, zato še težje preboliš izgubo.	13
Takšna poezija prikličje spomine na izgubljeno osebo.	2
Ob izgubi je primernejša poezija, ki te razvedri.	2
Izgubo je potrebno sprejeti tudi brez pesmi.	2
Poezija pri žalovanju ne pomaga.	2

V tabeli 3 so prikazani argumenti 21 anketirancev, ki menijo, da poezija, ki govori o smrti, ne more biti v pomoč pri žalovanju ob izgubi ljubljene osebe. Še več, večina jih je mnenja, da bi takšna poezija žalovanje lahko še otežila, saj bi poglobila negativna čustva in priklicala spomine na preminulega bližnjega.

6 RAZPRAVA

Med raziskovalnim delom smo preverjali raziskovalne hipoteze, o katerih lahko oblikujemo sklepe, ki jih predstavljamo v nadaljevanju.

Prvo hipotezo, da *v pesmih Toneta Pavčka pogled na smrt ni docela negativen in pesimističen*, lahko potrdimo. Pesnik predvsem pred sinovo smrtjo na konec življenja gleda spokojno in s prepričanjem, da človeka ob zadnjem dejanju spremljajo angeli tolažniki, v posameznih pesmih je morda mogoče prepoznati celo pesnikovo vero v posmrtno življenje. V mnogih letih po sinovi smrti Pavček do konca življenja ponovno zavzame realistično stališče in ga sprejme kot naravni del življenja. Razumljivo pa je, da so v obdobju soočanja s sinovo in z lastno prihajajočo smrtjo Pavčkove pesmi temu primerno turobne. Smrt razume kot vedno prisotno senco, ki bdi nad nami in izbira naslednjo žrtev.

Drugo hipotezo, da *večina anketirancev pozna vsaj eno pesem, ki govori o smrti*, moramo zavrniti, saj je 53,9 % vprašanih odgovorilo, da takšne pesmi ne pozna. Še več, tudi mnogi anketiranci, ki so zase menili, da pesem o smrti poznajo, so navajali popevke ali pesmi, v katerih smrt ni vodilni motiv.

Tretjo hipotezo, da *največ anketirancev meni, da je poezija o smrti lahko v pomoč pri žalovanju za ljubljeno osebo*, lahko potrdimo, saj je 72,2 % vprašanih mnenja, da poezija dejansko lahko pozitivno vpliva na proces prebolevanja izgube bližnjega.

V naslednjih hipotezah smo preverjali argumente, ki se nanašajo na naše predhodno predvidevanje. Četrto hipotezo, da *med razlogi, zakaj je poezija o smrti lahko v pomoč pri žalovanju, anketiranci najpogosteje navajajo tolažbo, ki jo nudi poezija*, lahko potrdimo. Največ (19) vprašanih je odgovorilo, da branje poezije o smrti tolaži, saj bralec spozna, da v svoji bolečini ni sam. Peto hipotezo, da *med razlogi, zakaj poezija o smrti ne more biti v pomoč pri žalovanju, anketiranci najpogosteje navajajo, da žalujoči med žalovanjem ne posegajo po branju*, moramo zavrniti, saj takšnega odgovora nismo dobili. Anketiranci so predvsem mnenja, da je bolečina ob izgubi dragega človeka tako velika, da je nič ne more ublažiti, kaj šele branje poezije, ki bi po mnenju nekaterih zaradi nenehnega spominjanja na preminulega proces žalovanja lahko celo poslabšalo. Četrto in peto hipotezo smo preverjali z odprtima vprašanjema, na katera so anketiranci prosto zapisali odgovore (vsi seveda niso odgovorili), nato pa smo jih po pomenu povzeli s prikazanimi trditvami.

7 SKLEP

Smrt je v naši kulturi pogosto tabu tema. Neradi razmišljamo o njej, saj nas navdaja s strahom in občutkom končnosti. Morda je nenavadno, da o njej razmišljamo mladostniki. A tudi sami smo se že soočili s smrtjo, prav tako nemalokrat špega iz verzov pri pouku književnosti.

Med oblikovanjem raziskovalne naloge smo prebrali ogromno pesmi o smrti, kar ni bilo vedno lahko. Ne moreš razmišljati o smrti in ostati neprizadet. Ko se poglobiš v poezijo te vrste, si ne moreš kaj, da ne bi trpel s tistim, ki je – pa četudi le v stihih – ravnokar pokopal svojega bližnjega.

Mnenja so sicer deljena, nekateri verjamejo, da poezija lahko olajša žalovanje ob izgubi dragega človeka, nekateri menijo, da je bolečina prevelika, da bi jo lahko pogasil curek besed, čeprav tolažilnih. Toda o tem najverjetneje sploh ni pomembno razglabljati na splošno. Uživanje poezije je individualno, osebno. Komur pomaga, je dobrodošel, da jo vzame v roke in poskuša v verzih utopiti svojo žalost. Ali pa predpostavimo, da poezija bralcu ob smrti bližnjega ne more pomagati. Morda pa lahko pomaga pesniku?!

Pretrsljiva pesniška zbirka Cirila Zlobca »Biti človek« morda daje odgovor. Pesnik objokuje izgubo svojih dveh otrok. Iz datumov je razvidno, da je pesnil tudi na dan smrti sina in dan za tem in ... In pesnil bo še naprej, tako bo sin skozi pesmi še vedno živ. Omemba v pesmih omogoča, da sin dejansko ne umre. Kot bi se oče boril proti smrti sina, proti temu, da bi sin utonil v večno pozabo. Zato mora biti pesnik močan, ne sme se predati, kajti če bi od žalosti umrl še sam, bi s tem dokončno umrl tudi njegov sin. Tako Zlobec skozi pesmi predeluje sinovo smrt, se ga spominja in ohranja za vedno živega. Pesnik se skozi pisanje zdravi. Podobno, a nekoliko manj očitno je to videti tudi pri Pavčku, ko sporoča sinu: »Iz tvoj smrti živim ...«.

V svoji raziskovalni nalogi smo zbrali Pavčkove pesmi, ki govorijo o smrti, in poskušali razumeti ozadje njihovega nastanka. Zavedamo se omejenega izbora besedil, ki smo jih izbirali glede na zahtevnost, ki smo ji še bili kos. Za nadaljnje raziskovanje predlagamo primerjavo Pavčkove poezije o smrti s podobno poezijo katerega drugega pesnika.

Življenjsko delo Toneta Pavčka, pesnika luči, smo prikazali v manj znani luči – strnili smo njegovo občutenje o in ob koncu življenja. Zaključujemo z mislijo, da se je s sklepnim stihom Pavčkovega življenja končala plodovita kariera pesnika, ki bo v slovenski kulturi živel – večno.

8 PREGLED LITERATURE

8.1 Uporabljena literatura

- Pavček, T. (1998 a). **Deček gre za soncem. Pesmi o mladoletju**. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Pavček, T. (2007). **Pavcek.doc. Za domišljijško potovanje in domače branje**. Ljubljana: Rokus Klett.
- Pavček, T. (2008). **Samo tu lahko živim**. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Pavček, T. (2012). **Angeli**. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Pavček, T. (2014). **Eh, srce ti moje ljubljeno. Izbrane pesmi**. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Pavček, T. (2015). **Domu in rodu**. Ljubljana: Cankarjeva založba.

8.2 Spletni viri

- Cirman, T. in Bratož, I. (2011). **Umrl je Tone Pavček**. Pridobljeno 12. 11. 2017 s svetovnega spleta: <http://www.delo.si/kultura/knjizevni-listi/umrl-je-tone-pavcek.html>.
- **Marko Pavček**. Pridobljeno 12. 11. 2017 s svetovnega spleta: https://www.goodreads.com/author/show/7255929.Marko_Pav_ek.
- **Mrtvaški ples**. Pridobljeno 4. 1. 2018 s svetovnega spleta: [https://sl.wikipedia.org/wiki/Mrtva%C5%A1ki_ples_\(Hrastovlje\)](https://sl.wikipedia.org/wiki/Mrtva%C5%A1ki_ples_(Hrastovlje)).
- **Tone Pavček**. Pridobljeno 12. 11. 2017 s svetovnega spleta: <https://www.emka.si/avtorji/tone-pavcek/biografija/694>.
- **Tone Pavček**. Pridobljeno 12. 11. 2017 s svetovnega spleta: https://webmail.arnes.si/posta/?_task=mail&_mbox=INBOX.

8.3 Uporabljena, a ne citirana literatura

- Grafenauer, N. (2000). **Kadar glava nad oblaki plava**. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Gregorčič, S. (1997). **Pesmi**. Ljubljana: Karantanija.
- Hieng, P. (Ur.) (2006). **Ko pride slovo**. Brezovica pri Ljubljani: Harlekin.
- Kosovel, S. (1997). **Izbrane pesmi**. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Kuntner, T. (2000). **Mati Slovenija**. Ljubljana: Nova obzorja.
- Pavček, T. (1973). **Iskanje sveta**. Ljubljana: Partizanska knjiga.
- Pavček, T. (1989). **Pijanost kot up varljiva, kot milost živa**. Maribor: Založba Obzorja.
- Pavček, T. (1996). **Temna zarja**. Maribor: Založba Obzorja.
- Pavček, T. (1998 b). **Upočasnitve**. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Pavček, T. (2004). **Starozitja. Nove pesmi o starih rečeh**. Celje: Mohorjeva družba.
- Pavček, T. (2005). **Darovi**. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Pavček, T. (2006). **Ujedanke. Obrazi naše vsakdanjosti**. Celje: Mohorjeva družba.
- Pavček, T. (2009). **Majhnice in majnice**. Dob pri Domžalah: Miš.
- Rozman Roza, A. (2003). **Razmigajmo se v križu**. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Štampe Žmavc, B. (2007). **Snežroža**. Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- Vegri, S. (2009). **Naročje kamenčkov**. Dob pri Domžalah: Miš.
- Vidmar, T. (1958). **Lirika**. Maribor: Založba Obzorja.
- Vodnik, V. (1985). **Glas tišine**. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Zajc, D. (2003). **Vrata**. Ljubljana: Prešernova družba.
- Zlobec, C. (2014). **Biti človek**. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Spomenik na pokopališču na ljubljanskih Žalah

Vir: mentorica